

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29.09.2004, sp. zn. Ts 42/2003

Číslo:

Právní věta:

Soud:

Datum rozhodnutí: 01.01.1970

Spisová značka:

Číslo rozhodnutí:

Číslo sešitu:

Typ rozhodnutí:

Hesla: Dokazování, Řízení zjednodušené

Předpisy: 141/1961 Sb. § 179a odst. 1 písm. a)

b)

§ 314d

Druh:

Sbírkový text rozhodnutí:

Č. 36

ZPRAVA O ANALÝZE A VYHODNOCENÍ ÚČINNOSTI NOVELY TRESTNÍHO
ŘÁDU Č. 265/2001 Sb. VE VZTAHU K SOUDNÍMU ŘÍZENÍ

(Trestní kolegium Nejvyššího soudu České republiky z 29. 9. 2004 sp. zn. Ts 42/2003)

OBSAH

I. Úvod

II. K jednotlivým okruhům průzkumu u okresních a krajských soudů

III. Poznatky z rozhodovací činnosti trestního kolegia Nejvyššího soudu

IV Závěr

I. ÚVOD

Zákonem č. 265/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, došlo k rozsáhlé novelizaci trestního řádu, jež se šíří svého záběru téměř rovnala rekodifikaci. Vedle značného množství dílčích změn a doplnění došlo i k zásadním změnám některých stávajících zásad a institutů či zakotvení zcela nových procesních postupů. Novelizace se měla zaměřovat především na základní nedostatek předchozí právní úpravy, kterou byla přílišná složitost trestního řízení. Základním smyslem právní úpravy trestního řízení mělo být to, aby při respektování požadavku zákonnosti zajišťovala nejen odhalení, usvědčení a potrestání

pachatele, ale aby se tak stalo co nejdříve po spáchání trestného činu. Největší zatížení přitom změněná právní úprava měla představovat právě pro soudy, a to zejména vzhledem k výraznému přesunu dokazování z přípravného řízení do stadia řízení před soudem. Požadavky na změny byly podle důvodové zprávy návrhu novely tyto:

- výrazněji zjednodušit a zrychlit trestní řízení ve všech jeho stadiích,
- posílit význam stadia řízení před soudem na úkor přípravného řízení,
- posílit postavení státního zástupce při výkonu dozoru v přípravném řízení a při rozhodování v tomto stadiu řízení,
- v širší míře umožnit v procesní formě zachytit důkazy i v případech, kdy ještě nejsou podmínky pro stíhání konkrétní osoby,
- snížit finanční náklady, které stát na trestní řízení vynakládá (ať již ve formě odměn ustanoveným obhájcem, znalečného nebo svědečného pro opakovaně vyslýchané svědky, anebo nákladů na dlouhotrvající vazby),
- v oblasti řádných a zejména mimořádných opravných prostředků více respektovat stanoviska stran řízení a umožnit za přísně stanovených podmínek přístup k Nejvyššímu soudu cestou dovolání.

V zájmu informovanosti o praktické aplikaci některých aspektů této nové právní úpravy v porovnání s cíli předpokládanými a sledovanými novou úpravou předsedkyně Nejvyššího soudu České republiky uložila trestnímu kolegiu, aby připravilo analýzu a vyhodnocení účinnosti novely trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. ve vztahu k soudnímu řízení. Na základě pokynu předsedy trestního kolegia ze dne 1. 7. 2003, sp. zn. Ts 42/2003, poté členové kolegia provedli průzkum účinnosti citované novely (dále též jen „novela“), a to u všech krajských soudů a vždy nejméně u dvou až tří okresních soudů v obvodu příslušného krajského soudu, přičemž jeden z nich byl vždy okresní soud v sídle krajského soudu (v případě Městského soudu v Praze byl stanoven Obvodní soud pro Prahu 1). Pro větší konkrétnost a přehlednost analyzované problematiky byly předem vymezeny okruhy problémů, na něž se průzkum zaměřil, a to:

1. Dopad změny ustanovení § 2 odst. 5 tr. ř. zejména z hlediska aktivity stran při dokazování před soudem se zaměřením na postup státních zástupců a obhájců.
2. Aplikáční praxe a problémy plynoucí z novelizace ustanovení § 8 odst. 2 až 5 tr. ř.
3. Dopad novelizace ustanovení § 17 tr. ř. z hlediska zatížení krajských a okresních soudů a skladba této agendy u krajských soudů.
4. Důsledky aplikace novelizovaného ustanovení § 28 tr. ř. pro soudní praxi.
5. Poznatky o využívání možnosti předpokládané ustanoveními § 37 odst. 2, 3 tr. ř. (zastupování několika obhájci).
6. Zkušenosti s aplikací úpravy podle ustanovení § 37a a § 40a tr. ř.
7. Zkušenosti s využíváním ustanovení § 44 odst. 2 tr. ř.
8. Nová úprava protokolu a protokolace v řízení před soudem.
9. Nová úprava doručování (§ 62 až § 64a tr. ř.).
10. Problematika nové úpravy vazeb. Rozhodování o vazbě v přípravném řízení. Rozhodování o vazbě v soudním řízení a celý komplex problémů s tím spojených (novelizovaná ustanovení § 67, § 68 tr. ř., lhůty vazby, nahrazení vazby apod.).
11. Dokazování – nová dikce ustanovení § 89 odst. 2 tr. ř., dopad novelizace ustanovení § 110a tr. ř.
12. Aplikace ustanovení § 129 tr. ř. zejména z hlediska lhůt a jejich dodržování.
13. Dopad aplikace ustanovení § 158, § 158a a § 160 tr. ř. na řízení před soudem. Změny ve vyšetřování (oddíl 2 a 3), zkrácené přípravné řízení – dopad těchto změn na řízení před soudem.
14. Řízení před soudem – ustanovení § 180 odst. 3 tr. ř. (v návaznosti na ustanovení § 2 odst. 5, § 203 a § 215 tr. ř.) a § 181 odst. 3 tr. ř. Předběžné projednání obžaloby – nejčastější důvody. Rozhodnutí podle § 188 odst. 1 písm. a) až f) tr. ř. zejména z hlediska aplikace novelizovaných částí.
15. Dokazování v hlavním líčení s důrazem na ustanovení § 211, § 212 a § 215 tr. ř.
16. Aplikace nové úpravy odročení hlavního líčení (§ 219 tr. ř.).
17. Řízení o odvolání (řízení u soudu prvního stupně, řízení u odvolacího soudu a jeho rozhodnutí se zaměřením na uplatňování posíleného apelačního principu).

18. Dovolání – řízení u soudu prvního stupně (§ 265h tr. ř.).

19. Řízení proti uprchlému – ustanovení § 306a tr. ř.

20. Zjednodušené řízení před soudem (frekvence, důvody ve vazbě na ustanovení § 179a odst. 1 písm. a/, b/ tr. ř., dokazování před soudem – ustanovení § 314d tr. ř.).

21. Trestní příkaz – dopad novely na frekvenci tohoto způsobu vyřízení věci. 22. Podmíněné zastavení trestního stíhání a schválení narovnání.

Poznatky relevantní z hlediska průzkumu byly získávány z trestních spisů, pohovory se soudci krajských a okresních soudů a s předsedy a místopředsedy krajských a okresních soudů, ze statistických údajů o vyřizování soudních agend, jakož i ze zkušeností členů trestního kolegia.

Pro úplnost byla pak analýza účinnosti novely doplněna o závěry trestního kolegia Nejvyššího soudu vztahující se k jeho vlastní rozhodovací činnosti v řízeních o mimořádných opravných prostředcích – dovolání a stížnosti pro porušení zákona.

Trestní kolegium Nejvyššího soudu po projednání a zhodnocení získaných poznatků dospělo k následujícím závěrům:

II. K JEDNOTLIVÝM OKRUHŮM PRŮZKUMU U OKRESNÍCH A KRAJSKÝCH SOUDŮ

20. Zjednodušené řízení před soudem (frekvence, důvody ve vazbě na ustanovení § 179a odst. 1 písm. a/, b/ tr. ř., dokazování před soudem – ustanovení § 314d tr. ř.).

Z důvodové zprávy:

Tzv. zvláštní způsoby řízení v hlavě devatenácté v oddíle pátém týkajícím se řízení před samosoudcem byly doplněny o řízení o návrhu státního zástupce na potrestání. Toto řízení bylo koncipováno jako maximálně jednoduché a neformální, aby se jeho zrychlení projevilo nejen u orgánů přípravného řízení, ale i v řízení před soudem. Předpokladem koncentrace a zrychlení řízení je znalost stanovisek stran před hlavním líčením, zaměření dokazování na podstatné a sporné okolnosti a oproštění hlavního líčení od úkonů „technické povahy“, které neúměrně hlavní líčení zdržují. Pokud v zákoně není v této souvislosti obsažena zvláštní úprava, použijí se jinak „obecná“ ustanovení o řízení před soudem, resp. samosoudcem. Samotný podezřelý (tj. do podání návrhu na potrestání u soudu) má stejná práva jako obviněný (zejména právo zvolit si obhájce, který se zúčastní jeho výslechu).

Ustanovení § 314d tr. ř. bylo upřesněno tak, aby nevznikaly pochybnosti, že protokol o výslechu podezřelého, pro který platí přiměřeně ustanovení o výslechu obviněného (§ 179b odst. 3 tr. ř.), včetně účasti obhájce (§ 179b odst. 2 tr. ř.), je možno za podmínek § 207 odst. 2 tr. ř. přečíst.

Podle předešlé úpravy musel i samosoudce rozhodovat o schválení narovnání vždy ve veřejném zasedání. V tomto směru byla úprava rozdílná od rozhodování o schválení narovnání v předběžném projednání obžaloby. Proto byla právní úprava, pokud jde o rozhodování o schválení narovnání, sjednocena tak, že soud může ve věci nařídit veřejné zasedání, jestliže to je potřebné z hlediska nutnosti provést výslech obviněného a poškozeného, příp. i další úkony pro ujištění podmínek pro tento způsob vyřízení věci.

V případě, že potřebné úkony, včetně výslechu obviněného a poškozeného či opatření písemného stanoviska poškozené právnické osoby (srov. § 310 odst. 3 tr. ř.), byly, již provedeny, bude možno, byť spíše výjimečně, rozhodnout i v neveřejném zasedání.

Jestliže státní zástupce podá návrh na potrestání, aniž byly splněny podmínky pro konání zjednodušeného řízení (typicky proto, že skutek je třeba posoudit jako trestný čin, u kterého zjednodušené řízení nepřichází v úvahu), rozhodne o odmítnutí návrhu na potrestání. Po právní moci takového rozhodnutí se věc vrací státnímu zástupci, který nařídí vyšetřování.

Nová judikatura:

č. 15/2003-II. Sb. rozh. tr – Zahájení trestního řízení podle § 158 odst. 3 tr. ř. sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, jakož ani zahájení trestního stíhání podáním návrhu na potrestání soudu podle § 314b odst. 1 tr. ř. nemají účinky sdělení obvinění ve smyslu ustanovení § 12 odst. 11

tr. ř. Takové účinky nastávají až doručením návrhu na potrestání obviněnému. Jde-li o trestné činy trvající nebo hromadné, na něž nedopadá zásada vyplývající z ustanovení § 12 odst. 12 tr. ř., a pachatel v trestné činnosti pokračuje před tím, než je mu návrh na potrestání doručen, soud musí rozhodnout i o těch částech skutku spáchaných do této doby, byť nejsou popsány v návrhu na potrestání.

V případech, kdy se pachatel dopouští trestné činnosti formou pokračování v trestném činu ve smyslu ustanovení § 89 odst. 3 tr. zák., může soud s ohledem na ustanovení § 12 odst. 12 tr. ř. považovat za skutek, který je vymezen žalobním návrhem (§ 220 odst. 1 tr. ř., § 179d tr. ř.), jen ty z dílčích útoků, které jsou v tomto návrhu popsány.

č. 4/2004 Sb. rozh. tr. – Jestliže se hlavní líčení ve zjednodušeném řízení koná v nepřítomnosti obžalovaného, nelze podle § 314d odst. 2 tr. ř. číst úřední záznamy o vysvětlení osob a o provedení dalších úkonů (§ 158 odst. 3, 5 tr. ř.), neboť takto je možno postupovat jen s jeho souhlasem. To neplatí, pokud takový souhlas byl dále obžalovaným předem (např. v rámci výsledku podle § 314e odst. 2 tr. ř.).

Názory na institut zjednodušeného řízení konaného před samosoudcem jsou velmi rozdílné. Část soudů se vyjadřovala v tom smyslu, že dosavadní zkušenosti se zjednodušeným řízením jsou pozitivní, a to především v těch případech, kdy je soudu předán s doručením návrhu na potrestání i zadržený podezřelý. Konstatují, že jde zpravidla o skutkově i právně nenáročné věci, proto není ani třeba rozhodnout o upuštění od dokazování těch skutečností, které strany označily za nesporné, dokazování je zcela neformální a probíhá velice rychle (problematická může být okolnost, že soud neví, které skutečnosti budou strany považovat za nesporné, a proto znalce, svědky atd. samosoudce stejně předvolává a zajišťuje). V téměř všech takových případech pak bývá věc skončena spolu s předvedením zadržené osoby a s předaným návrhem na potrestání soudu ihned v tentýž den, a to i pravomocně. Ve většině případů tomu tak ovšem není a pak nastupují obvyklé potíže související se zajištěním přítomnosti obviněného v hlavním líčení či zajištěním podmínek, za nichž lze hlavní líčení konat v jeho nepřítomnosti.

Okresní soud v Rychnově nad Kněžnou má za to, že procesní postup podle § 314d odst. 2, věta druhá a věta, tr. ř. třetí je fakticky nejpodstatnějším a nejvýznamnějším flexibilním procesním nástrojem, který by se však rozhodně neměl týkat pouze zjednodušeného řízení, ale měl by být v zákoně stanoven i pro potřeby standardního důkazního řízení v hlavním líčení.

Velkou část věcí s návrhem na potrestání řeší soudy vydáním trestních příkazů, i když soudci jsou si vědomi toho, že teprve doručením návrhu na potrestání se podezřelý stává obviněným.

Naopak druhá skupina soudů hodnotí zjednodušené řízení více kriticky. Uvádějí, že zadržení podezřelí jsou s doručením návrhu na potrestání předání soudu jen výjimečně. Potíže přitom způsobují převážně speciální recidivisté či bezdomovci, jejichž pobyt je obtížné zjistit. Policie České republiky tyto osoby nezadržuje a nepředvádí je, státní zástupci pak poukazují na ustanovení § 68 odst. 2 tr. ř. s tím, že tyto osoby nemohou být vzaty do vazby, a celý průběh řízení se velmi prodlužuje a komplikuje. Podle těchto soudů je proto třeba převážnou většinu svědků k hlavnímu líčení předvolat, poněvadž často obvinění později své výpovědi mění, většinou se nedá použít ustanovení § 314d odst. 2, věta druhá, tr. ř. (rozhodnutí o upuštění od dokazování nesporných skutečností). Výjimečné nejsou ani případy, v nichž v relativně krátkém časovém sledu jsou soudu doručeny opakovaně návrhy na potrestání téhož podezřelého, aniž by byl zadržen (např. u Okresního soudu Plzeň-město bylo soudu v intervalu od 24. 5. 2003 do 7. 8. 2003 doručeno 5 návrhů na potrestání téhož obviněného, aniž by byl kdykoliv zadržen). Problémy pak přináší také ukládání trestů. Často jsou totiž vydávány trestní příkazy u různých soudů vůči jednomu obviněnému v rozmezí několika dní, a pokud sám obviněný tuto skutečnost soudu nesdělí, dochází při ukládání určitého druhu trestu k překročení horní hranice trestní sazby, především u trestu obecně prospěšných prací. Soudci totiž nejsou informováni o souběžných trestních stíháních téhož obviněného. Zjednodušené řízení před soudem tak ve svém důsledku přináší nutnost konání řízení o mimořádných opravných prostředcích, v nichž je třeba napravovat vadně uložené tresty. Tato

neinformovanost vede i k tomu, že recidivistům soudy za méně závažné trestné činnosti ukládají tzv. alternativní tresty nespojené s odnětím svobody, ačkoliv by bylo namístě již uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody. V některých případech by pak mohly být splněny i podmínky vazby ve smyslu § 68 odst. 3 písm. e) tr. ř., avšak tyto osoby jsou opětovně propouštěny z důvodu neznalosti celého rozsahu jejich trestné činnosti. Uvedené problémy souvisejí s nedostatečně provedenou lustrací obviněných a až s dodatečným zjištěním případného vyhlášení odsuzujícího rozsudku (doručení trestního příkazu) za jiný jejich trestný čin, popřípadě již pravomocného odsouzení takových osob. Okresní soud Plzeň-město uvedl, že zjednodušené řízení tvoří asi jednu třetinu až jednu čtvrtinu z celkového počtu došlých věcí, u jiných okresních soudů je situace obdobná.

Podle vyjádření soudů v obvodu působnosti Krajského soudu v Ostravě k četnosti tohoto postupu je zjednodušené řízení efektivně využíváno nejčastěji u Okresního soudu v Ostravě, a to vzhledem ke značnému množství drobných krádeží v supermarketech, ostatní soudy tento procesní institut používají v případech bagatelní trestné činnosti, ovšem v podstatně menší míře.

Z hlediska právní úpravy je u některých soudů nejasné, zda v případě spojení dvou věcí ke společnému řízení, přičemž v jedné věci byl podán návrh na potrestání a v druhé věci obžaloba, lze v rámci hlavního líčení rozlišit dokazování tak, že ve věci, v níž byl podán návrh na potrestání, se uplatní postup podle § 314d odst. 2 tr. ř.

Krajský soud v Hradci Králové pak upozornil na nejasnost spočívající v tom, zda lze ve zjednodušeném řízení konat hlavní líčení v nepřítomnosti obviněného. Krajský soud v Českých Budějovicích – pobočka v Táboře označil za problematický výklad ustanovení § 314d tr. ř., podle něhož nelze číst vysvětlení osob při postupu podle § 202 odst. 2 a § 211 odst. 1 tr. ř., jestliže zde není souhlas státního zástupce. K tomu trestní kolegium Nejvyššího soudu dodává, že na uvedené otázky dává zevrubnou odpověď rozhodnutí č. 4/2004 Sb. rozh. tr. Krajský soud v Hradci Králové dále vyjadřuje názor, že v trestním řádu jsou v současné době zakomponovány tři druhy přípravného řízení, tj. zkrácené přípravné řízení, přípravné řízení ve věcech projednávaných v prvním stupni okresními soudy a přípravné řízení ve věcech projednávaných v prvním stupni krajskými soudy, přičemž zejména z hlediska procesní účinnosti důkazů provedených v těchto druzích řízení je zřejmé, že jsou vzájemně „nepropustné“, což vede na různých stupních k nutnosti opakování důkazů, aby byly procesně použitelné.

Krajský soud v Českých Budějovicích uvedl, že daná úprava zjednodušeného řízení přináší řadu problémů zejména při aplikaci ustanovení § 12 odst. 11 tr. ř. (výkladu pojmu „sdělení obvinění“) a § 202 odst. 2 tr. ř. (možnost provést hlavní líčení v nepřítomnosti obviněného, zejména v souvislosti s fikcí udělení souhlasu s prováděním některých důkazů). Trestní kolegium Nejvyššího soudu poukazuje, pokud jde o první z uvedených problémů, na rozhodnutí publikované pod č. 15/2003-11. Sb. rozh. tr., a pokud jde o druhý problém, na zmíněné rozhodnutí č. 4/2004 Sb. rozh. tr.

Podle Obvodního soudu pro Prahu 5 navíc v rámci zjednodušeného řízení před soudem vyvstává problém s nutnou obhajobou, protože podle názoru soudců tohoto soudu konkurence mezi ustanoveními § 36 odst. 4, § 38, § 179b odst. 2 a § 314b odst. 2 tr. ř. vede k nejasnostem. K tomu trestní kolegium Nejvyššího soudu připomíná, že dikce ustanovení § 179b tr. ř. je jednoznačná v tom smyslu, že obhájce je nutno ustanovit ve všech případech, kdy si podezřelý, který nebude propuštěn ze zadržení, ale bude předán s návrhem na potrestání soudu k provedení zjednodušeného řízení, sám obhájce nezvolí. To tedy platí i v těch případech, které nejsou uvedené v ustanoveních § 36 a § 36a tr. ř. Ze skutečnosti, že ustanovení § 179b odst. 2 tr. ř. odkazuje na ustanovení § 38 tr. ř., nelze dovozovat omezení jeho dopadu jen na případy nutné obhajoby uvedené v § 36 a § 36a tr. ř.

III. POZNATKY Z ROZHODOVACÍ ČINNOSTI TRESTNÍHO KOLEGIA NEJVYŠŠÍHO SOUDU

Zavedení institutu dovolání představuje zásadní krok v systému mimořádných opravných prostředků. Nepochybně tím došlo k posílení principu rovnosti procesních stran a především k umožnění jejich přístupu vlastním opravným prostředkem k Nejvyššímu soudu. Potřeba zavedení nového

mimobřádného opravného prostředku je ještě více akutní s ohledem na důsledky vyplývající z nálezů Ústavního soudu ve vztahu ke kasačnímu oprávnění Nejvyššího soudu v řízení o stížnosti pro porušení zákona (viz nálezy Ústavního soudu uveřejněné pod č. 424/2001 Sb.).

S ohledem na dosavadní poznatky aplikační praxe lze konstatovat, že judikatura se ustálila na závěru, podle něhož dovolání umožňuje oběma hlavními procesními stranám namítat zásadní procesně právní a hmotně právní pochybení taxativně vypočtených soudních rozhodnutí, která byla podrobena přezkumu již v řádném opravném řízení. Dosavadní praxe Nejvyššího soudu jako soudu dovolacího přitom důsledně vychází ze zásady, že trestní řízení je založeno na principu dvouinstančnosti, na existenci toliko dvou plných skutkových instancí. Dovolání tedy nepředstavuje žádnou další (třetí) skutkovou instanci a námitky vztahující se primárně ke skutkovým zjištěním (např. neúplnost skutkových zjištění, vadné hodnocení důkazů atd.) nepředstavují žádný z dovolacích důvodů taxativně uvedených v ustanovení § 265b tr. ř. V tomto směru je rozhodovací praxe Nejvyššího soudu zcela jednotná a částečně byla shledána opodstatněnou též Ústavním soudem (viz např. usnesení ze dne 24. 4. 2003, sp. zn. III. CS 732/02).

Zejména v počátcích účinnosti novely se Nejvyšší soud musel poměrně často zabývat otázkou přípustnosti dovolání. V tomto směru je třeba odkázat na judikáty uveřejněné pod č. 31/2002 Sb. rozh. tr., č. 22/2003 Sb. rozh. tr. a č. 25/2003 Sb. rozh. tr.

Největším úskalím dosavadní aplikační praxe se jeví otázka výkladu jednotlivých dovolacích důvodů, zejména pak dovolacího důvodu uvedeného v ustanovení § 265b odst. 1 písm. g) tr. ř.

Pokud jde o výklad dovolacího důvodu spočívajícího v tom, že obviněnému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí (§ 265b odst. 2 tr. ř.), lze odkázat na rozhodnutí velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu, jež bylo publikováno pod č. 58/2003 Sb. rozh. tr.

K výše již výše zmiňovanému problému vztahujícímu se k výkladu ustanovení § 265b odst. 1 písm. g) tr. ř. (dovolací důvod spočívající v tom, že „rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení skutku nebo na jiném nesprávném hmotně právním posouzení“) je třeba uvést, že dosavadní rozhodovací praxe Nejvyššího soudu vychází z toho, že tento dovolací důvod se týká nesprávné aplikace zákonných znaků skutkové podstaty trestného činu na zjištěný skutkový stav, jímž je dovolací soud vázán, popřípadě nesprávné aplikace jiných norem hmotného práva (např. předpisů občanského práva, obchodního práva). Jiné nesprávné hmotně právní posouzení může spočívat i v porušení zásad o vztahu souhrnnosti při ukládání trestu.

V této souvislosti dovolací soud musí poukázat na mnohdy nízkou kvalitu rozhodnutí soudů jak při formulaci tzv. skutkové věty rozhodnutí (rozsudku), tak i odůvodnění vztahujícího se ke skutkovým zjištěním. Skutková věta obsažená ve výrokové části rozsudku ani ve spojitosti s příslušnou částí odůvodnění mnohdy neobsahuje vyjádření všech skutkových okolností vyžadovaných použitou právní kvalifikací skutku.

Některé poznatky dále svědčí o tom, že i přes povinné zastoupení obviněného obhájcem při podání dovolání nejsou vždy naplněny zákonem vyžadované obsahové náležitosti. K tomu srov. judikát pod č. 25/2003 Sb. rozh. tr.

Dále je potřeba zdůraznit, že Nejvyšší soud důsledně trvá na požadavku, aby nejen napadené rozhodnutí jako celek bylo podrobeno řádnému opravnému řízení, ale aby takovému přezkumu na podkladě řádného opravného prostředku byl podroben i ten výrok, jenž je konkrétně napaden podaným dovoláním (tento závěr je obsažen v již uvedeném rozhodnutí publikovaném pod č. 22/2003 Sb. rozh. tr.). S tímto právním názorem se rovněž ztotožnil i Ústavní soud (např. v usnesení ze dne 18. 11. 2003, sp. zn. I. ÚS 660/02).

Z dosavadní praxe dovolacího soudu se však jeví potřebným novelizovat institut dovolání, a to zejména v oblasti výčtu dovolacích důvodů. V úvahu přichází především zavedení dalších dovolacích důvodů spočívajících v tom, že v opravném řízení byl porušen zákaz reformationis in peius, a dále že soud nižšího stupně nerespektoval závazný právní názor vyslovený nadřízeným soudem v rozhodnutí o opravném prostředku. U soudců trestního kolegia Nejvyššího soudu převažuje názor, podle něhož není vhodné zavádět dovolací důvod (resp. rozšiřovat v tomto smyslu dosavadní formulaci dovolacího důvodu podle § 265b odst. 1 písm. g) tr. ř.), který by umožňoval jakkoli přezkoumávat skutkový stav

věci, popřípadě hodnotit zákonnost a úplnost provedeného dokazování. V opačném případě totiž hrozí, že se Nejvyšší soud stane další skutkovou instancí, jak tomu nasvědčuje obsah dosud podávaných dovolání, která jsou nejčastěji odmítána podle § 2651 odst. 1 písm. b) tr. ř. právě proto, že se dovolatelé domáhají jiného skutkového stavu, odlišného hodnocení důkazů či provedení dalších důkazů. Je třeba spíše hledat cesty a způsoby, jak zkvalitnit řízení u soudů prvního a druhého stupně, aby se Nejvyšší soud v řízení o dovolání mohl soustředit skutečně na to, co je jeho posláním, tj. zejména sjednocovat judikaturu řešením závažných právních, nikoliv skutkových otázek a dbát o zákonnost trestního procesu odstraňováním některých nejzávažnějších procesních vad. Případné nejzávažnější skutkové nedostatky – k nimž by ovšem při dostatečné aktivitě stran a v rámci dvoustupňového řízení nemělo docházet – by bylo vhodnější řešit rozšířením a poněkud jiným pojetím důvodů obnovy řízení (zvláštním důvodem obnovy řízení by např. mohlo být i to, že soud neprovedl zásadní důkaz nezbytný pro rozhodnutí o vině, který strana již navrhovala).

Celkově lze hodnotit institut dovolání pozitivně, a to jak s přihlédnutím k naplnění již výše uvedených důvodů jeho zavedení, tak i s ohledem na to, že Nejvyšší soud získává dostatečný přehled o rozhodovací praxi nižších soudů.

Lze dále konstatovat, že zavedení institutu dovolání a dosavadní zkušenosti s jeho uplatňováním podle názoru trestního kolegia Nejvyššího soudu dostatečně ospravedlňují úvahy o možném zrušení stížnosti pro porušení zákona. Odstranění tohoto kontroverzního mimořádného opravného prostředku je za současného stavu společnosti i justice již na místě, zejména, pokud budou naznačeným způsobem rozšířeny dovolací důvody, popř. i důvody obnovy řízení.

IV ZÁVĚR

Základním cílem novelizace trestního řádu ve stadiu řízení před soudy provedené zákonem č. 265/2001 Sb. bylo, jak plyne z důvodové zprávy, výrazněji zjednodušit a zrychlit trestní řízení ve všech jeho stádiích, posílit význam řízení před soudem na úkor přípravného řízení a v oblasti řádných a zejména mimořádných opravných prostředků více respektovat stanoviska stran řízení a umožnit za přísně stanovených podmínek přístup stran ve své věci k Nejvyššímu soudu. Zda a do jaké míry se tyto cíle povedlo novelizací naplnit, plyne ze zjištění a závěrů a konstatování soudů v jednotlivých v oblastech, které byly předmětem průzkumu. Obecně lze konstatovat, že soudy akceptovaly potřebu změn v trestním řízení a ztotožnily se s celkovým směřováním změn v trestním řízení, které tato novelizace s sebou přináší. Jde zejména o posílení kontradiktornosti řízení a s tím související přenesení těžiště dokazování před soud, tlak na větší aktivitu stran, posílení apelačního principu v odvolacím řízení, ale i zavedení zjednodušeného řízení v tzv. bagatelních věcech, omezení stížnosti pro porušení zákona a zavedení dovolání jako mimořádného opravného prostředku, který je v rukou stran, ale rovněž novou úpravou protokolu a způsobem protokolace.

Je samozřejmé, že novela přináší s sebou, jako každá výraznější legislativní změna, množství otázek a výkladových problémů. Tyto otázky jsou postupně řešeny obecně praxí soudů a ve značném rozsahu přímo judikturní činností Nejvyššího soudu. O tom konec konců svědčí i jednotlivé kapitoly zprávy, které aktuální judikaturu obsahují.

I přes toto celkem pozitivně vyznívající hodnocení novelizace nelze nevidět, že některé změny, které sebou novela přinesla, nepřispívají ke splnění cílů, které si dala, a ve svých důsledcích často působí proti těmto cílům. V tomto smyslu lze za problematickou označit úpravu obsaženou v § 2 odst. 5 tr. ř. Smyslem právě této nové úpravy mělo být posílení kontradiktornosti řízení a zvýšení aktivity stran, zejména státního zastupitelství. Formulace posledních tří vět tohoto zákonného ustanovení je však vnitřně rozporná, když na jedné straně zdůrazňuje, že státní zástupce je povinen dokazovat vinu obžalovaného (v řízení před soudem), na druhé straně ve vztahu k němu zákon uvádí stejně jako u obviněného (u něhož je to však pochopitelné) pouze oprávnění, aby na podporu svých stanovisek navrhoval a prováděl důkazy. Obviněnému samozřejmě toto oprávnění jako povinnost uložit nelze, není však důvod, aby toto oprávnění jako povinnost nebylo uloženo státnímu zástupci. Roli státního zástupce v řízení před soudem pak ještě víc zatemňuje poslední věta tohoto zákonného ustanovení,

kteřá zavazuje soud, aby sám doplnil dokazování v rozsahu potřebném pro své rozhodnutí. Soud se tak dostává, jak na to poukazují v podstatě shodně všechny soudy, u kterých byl průzkum prováděn, do role dalšího protihráče obviněného, jehož snahou je obviněného usvědčit a ne objektivně a po právu rozhodnout věc. Nepochybně musí být takto vnímán alespoň ze strany obviněného a obhajoby. Tento základní rozpor se pak promítá i do dalších ustanovení trestního řádu, jako je ustanovení § 180 odst. 3, § 203 ale rovněž částečně § 215 odst. 2 tr. ř.

Další problematickou částí novely trestního řádu se jeví být nová úprava vazebního řízení. Především úprava trvání vazby a rozhodování o ponechání obviněného ve vazbě. Úprava je totiž zatížena neúměrným množstvím lhůt, rozhodnutí a opravných prostředků, což vede často k duplicitě v rozhodování při přezkumu, zda trvají nadále důvody vazby, zejména duplicitě při tzv. obligatorním rozhodování o této otázce a rozhodování z podnětu obviněného. V důsledku této úpravy, jakož i v důsledku toho, že novela nechala bez povšimnutí ustanovení § 141 odst. 1 tr. ř. a v návaznosti na rozhodování Ústavního soudu v těchto otázkách, nejsou výjimečné případy, kdy v poslední instanci někdy i ve věcech, kde v prvním stupni rozhoduje okresní soud, o otázce vazby rozhoduje Nejvyšší soud. Dochází ke zbytečnému prodlužování řízení, trestní spis putuje mezi jednotlivými instancemi a v meritu věci se nerozhoduje. Ve skupinových věcech pak může dojít a dochází i k tomu, že v průběhu rozhodování o otázce vazby u jednoho spoluobviněného končí běh vazební lhůty u dalších spoluobviněných, přičemž soud, který má o této otázce rozhodnout, nemá spis k dispozici. Hrozí neustále překročení lhůty, ve které má být podle zákona rozhodnuto o dalším trvání vazby. Podle našeho názoru by řízení o otázce vazby mělo být výrazně zjednodušeno a zejména, pokud se věc nachází ve stadiu odvolacího řízení, mělo by být rozhodování o vazbě pouze jednoinstanční. Je totiž v rozporu s logikou, aby za situace, kdy v meritu věci odvolací soud rozhoduje s konečnou platností (s výjimkou mimořádného opravného prostředku), zákon připouštěl řádný opravný prostředek do jeho rozhodnutí, které má povahu dočasného procesního opatření.

Nová úprava protokolace byla obecně přijata kladně. Nelze se však neztotožnit s námitkami, které vznesly v průběhu průzkumu soudy, že totiž nejsou vytvořeny dostatečné technické a zejména personální podmínky pro to, aby tato technika protokolace byla efektivní. Máme na mysli zejména nedostatek kvalifikovaného personálu – protokolujících úřednic – z důvodů, které plynou ze závěrů uvedených v tomto bodu průzkumu.

Nejednoznačně vyznívá účinek novelizace z hlediska závěru posílit apelační princip. Ze statistických údajů, které má Nejvyšší soud k dispozici, plyne, že zejména v nejzávažnějších trestních věcech (§ 17 tr. ř.) byla v odvolacím řízení v roce 2002 tendence obrácená. Samotné soudy se k této otázce vyjadřují rozporuplně podle toho, zda se jedná o soud I. nebo II. stupně.

Posledním problémovým okruhem je úprava § 44 odst. 2 tr. ř. Tato úprava měla nejen posílit postavení poškozeného, ale i urychlit řízení ve věcech, ve kterých figuruje větší množství poškozených. Z důvodů, které plynou ze závěru průzkumu k tomuto bodu, se úprava zřejmě neosvědčuje. Ustanovování tzv. společných zmocněnců je problematičné, domluva mezi poškozenými, kteří se často vzájemně ani neznají, není příliš reálná. Na to navazuje i problém s doručováním a často velice složitým zjišťováním adres poškozených. U rozsáhlých trestních věcí s větším množstvím poškozených tato agenda soudy neúměrně zatěžuje. Je otázka, zda by adhézní řízení nemělo být ponecháno víc na iniciativě poškozených, a zda by v těchto věcech nešlo vyrozumívat poškozené o možnosti připojit se s nárokem na náhradu škody prostřednictvím oznamů na soudní desce, případně v kombinaci s nějakou formou veřejné vyhlášky např. v tisku.